

ΕΡΩΤΑΣ: ΜΙΑ ΑΚΟΜΗ ΕΞΑΡΤΗΣΗ ΣΤΗ ΖΩΗ ΜΑΣ;

Ξεκινώντας την εισήγηση αυτή θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τους διοργανωτές του πολύ ενδιαφέροντος αυτού Συμποσίου «Περί Έρωτος» που, πρέπει να σημειωθεί, έλαβε χώρα στον πλέον κατάλληλο τόπο, το γνήσια ερωτικό Καπέσοβο, για την τιμή που μου έκαναν να με συμπεριλάβουν μεταξύ των εισηγητών, δίνοντας μου έτσι την ευκαιρία να συζητήσω με τους συμποσιαζόμενους μια άποψη που θέλει τον Έρωτα να συμπεριλαμβάνεται ανάμεσα στον σημαντικό αριθμό των εξαρτήσεων που μας περιβάλλουν στην καθημερινή μας ζωή. Μια άποψη που παρόλο που μπορεί σε έναν μεγάλο βαθμό να τεκμηριωθεί, παραμένει πάντα ανοικτή σε συζήτηση αφού η εξάρτηση, η όποια εξάρτηση, από όπου και αν προέρχεται, θεωρείται παθολογική κατάσταση, νοσολογική οντότητα αν θέλετε. Και βέβαια, ο Έρωτας σε καμία περίπτωση και από κανέναν δε θα μπορούσε να θεωρηθεί, στην ευρύτητά του, ως παθολογική κατάσταση έστω και αν σε κάποιες ακραίες περιπτώσεις μπορεί να εξελιχθεί ως τέτοια και έστω και αν πολλοί θεωρούν ότι αν από μια σχέση λείπει το πολυσυζητημένο πάθος (που σαφώς εμπεριέχει στοιχεία παθολογικής, παρρομητικής συμπεριφοράς) τότε το στοιχείο που διέπει και καθορίζει τη σχέση αυτή δεν είναι ο πραγματικός Έρωτας. Τι είναι όμως ο Έρωτας;

Καθ' όλη τη διάρκεια του Συμποσίου αυτού μελετήθηκαν και συζητήθηκαν οι διάφορες εκφράσεις του Έρωτα στην Φιλοσοφία, στην Ποίηση, στη Λογοτεχνία, στην Αρχιτεκτονική, στην Παράδοση ή στο Θέατρο συζητώντας παράλληλα και διάφορες παραμέτρους που προσδιορίζουν την εν γένει ερωτική μας συμπεριφορά όπως το περιβάλλον, η αμοιβαιότητα, η απιστία κλπ. Παραλείψαμε όμως, αποφύγαμε καλλίτερα, κάτι ιδιαίτερα σημαντικό. Να ορίσουμε το αντικείμενο της συζήτησής μας, το αντικείμενο του συμποσίου μας, τον Έρωτα. Και λέω αποφύγαμε γιατί πράγματι, και σκεφθείτε το για λίγο, μία από τις δυσκολότερες έννοιες να ορισθούν σήμερα είναι η έννοια του Έρωτα.

Και όσο και αν υπάρχουν σήμερα ορισμοί που εγγίζουν όσο γίνεται περισσότερο την πραγματικότητα το βέβαιον είναι ότι ένας ορισμός κοι-

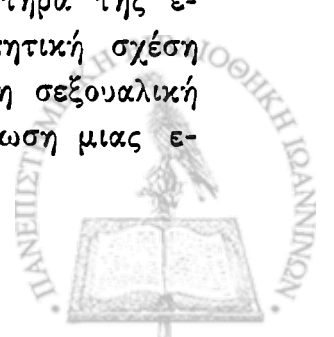
νά παραδεκτός δεν υπάρχει, και δεν είναι δυνατόν να υπάρξει, αφού ο καθένας από μας, συνειδητά ή ασυνείδητα, προσπαθεί να περιγράψει, να ορίσει τον Έρωτα σύμφωνα με τα δικά του, ιδιαίτερα και ξεχωριστά βιώματα ή ακόμη σύμφωνα με τους δικούς του πόθους και επιθυμίες.

Ένας επιπλέον βασικός λόγος για τον οποίο κοινά παραδεκτός ορισμός δεν είναι δυνατόν να υπάρξει είναι ότι κάθε ερωτική σχέση, ακόμη και του ιδίου ατόμου, δεν μπορεί ποτέ να είναι ίδια, δεν μπορεί ποτέ να μοιάζει με κάποια άλλη αφού σαφώς προσδιορίζεται τόσο από τις ιδιαιτερότητες των ατόμων που συμμετέχουν σ' αυτή όσο και από τις συνθήκες κάτω από τις οποίες εξελίσσεται. Έτσι, είναι προφανές ότι η υποκειμενικότητα στην όποια προσπάθεια ορισμού του Έρωτα είναι αναπόφευκτη.

Θα πρέπει νομίζω όλοι να συμφωνήσουμε ότι ένας κατά το δυνατόν πλήρης ορισμός του Έρωτα θα πρέπει να εμπεριέχει σαφώς τις φιλοσοφικές, κοινωνικές, πολιτικο-οικονομικές, κοινωνιολογικές αλλά και τις βιολογικές διαστάσεις του συναισθήματος ή καλλίτερα της συναισθηματικής αυτής κατάστασης αφού περί συναισθηματικής κατάστασης πρόκειται. Μιας κατάστασης η οποία χαρακτηρίζεται από το είδος, την ένταση, και τη διάρκεια των επιμέρους συναισθημάτων και συμπεριφορών που την προσδιορίζουν και που σαφώς εξατομικεύονται. Αυτός άλλωστε πιστεύω ότι θα έπρεπε να είναι και ένας από τους βασικούς στόχους του Συμποσίου αυτού. Να προσδιορίσει αλλά και να αναλύσει, στο μέτρο του δυνατού, τα εν λόγω συναισθήματα και συμπεριφορές, διευκολύνοντας έτσι τον πληρέστερο και ακριβέστερο ορισμό του Έρωτα αλλά και την παρακολούθηση της εξέλιξης των Ερωτικών συμπεριφορών καθ' όλη τη διαδρομή του ανθρώπινου είδους.

Πράγματι, όλοι νομίζω συμφωνούν ότι ο Έρωτας ως έννοια, ως ιδέα ως συναίσθημα, ως πράξη είναι σαφώς διαχρονικός. Ωστόσο, εκφράζοντας εδώ την προσωπική μου άποψη, πιστεύω ότι, αφαιρώντας το όποιο υποκειμενικό στοιχείο από την προσπάθεια ορισμού του Έρωτα, είναι σωστότερο να μιλάει κανείς για ερωτικές συμπεριφορές και πρακτικές χρονικά και τοπικά διαμορφούμενες, που καθοριστικά προσδιορίζουν, τοπικά και χρονικά πάντα, τις διαπροσωπικές σχέσεις. Κοινό παρονομαστή σε κάθε περίπτωση αποτελεί η ανάγκη για συνεχή ψυχική και σωματική επαφή των ερωτευμένων.

Θα πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι η όποια αναφορά στον Έρωτα θα πρέπει πάντα να περιλαμβάνει και να αφορά στο διττό χαρακτήρα της ερωτικής σχέσης η οποία περιλαμβάνει αφ' ενός μεν την αγαπητική σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ των ερωτευμένων αφ' ετέρου δε τη σεξουαλική σχέση και επαφή, απαραίτητη προϋπόθεση για την ολοκλήρωση μιας ε-

ρωτικής σχέσης. Και οι δύο αυτοί παράμετροι της ερωτικής σχέσης εν-
τείνονται ή αμβλύνονται με την πάροδο του χρόνου προσδιορίζοντας έτσι
και την εξέλιξη της σχέσης.

Όλοι νομίζω συμφωνούν ότι ο έρωτας μεταξύ δύο ανθρώπων ανα-
πτύσσεται ως αποτέλεσμα μιας φυσικής έλξης που σκοπό έχει την ικανο-
ποίηση του αρχέγονου ενστίκτου της αναπαραγωγής και της διαίωνισης
του είδους.

Είναι γνωστό και κοινά παραδεκτό σήμερα ότι η όλη διαδικασία της
ερωτικής σχέσης από την πρώτη οπτική επαφή, την πρώτη ματιά, ως το
τελικό αποτέλεσμα, τη σεξουαλική πράξη και τη διαίωνιση του είδους, εί-
ναι ένα σύνολο πολύπλοκων εγκεφαλικών αρχικά, βιολογικών-βιοχημι-
κών στη συνέχεια, διεργασιών στις οποίες συμμετέχει ένα πλήθος - άνω
των 300- χημικών ουσιών.

Κάποιοι ισχυρίζονται ότι η θεώρηση του Έρωτα αλλά και της σεξου-
αλικής δραστηριότητας από χημικής ή βιολογικής πλευράς αφαιρεί τη
μαγεία της Ερωτικής σχέσης. Ο σκοπός όμως μιας τέτοιας θεώρησης
δεν είναι αυτός. Ο σκοπός της είναι η πληρέστερη κατανόηση όλων εκεί-
νων των καταστάσεων που οι ερωτευμένοι βιώνουν στη σχέση τους, όλων
εκείνων των πραγμάτων που προσδίδουν το πάθος στη σχέση αυτή, όλων
εκείνων των φαινομένων που για πολλούς θεωρούνται ανεξήγητα και α-
ναγορεύουν τον Έρωτα σε κάτι το μυστηριακό. Οι όποιες αναφορές,
λεπτομερείς ή μη, στη χημεία ή τη βιολογία του Έρωτα σαφώς εκφεύ-
γουν των πλαισίων της παρούσας εισήγησης.

Θα πρέπει κανείς όμως να σταθεί ιδιαίτερα στη βασικότερη ίσως δι-
άσταση του Έρωτα, κοινή σε κάθε ερωτική σχέση. Την «ευφοριστική».
Πράγματι, μια καθοριστική παράμετρος της ερωτικής σχέσης είναι η «ευ-
φοριστική» κατάσταση στην οποία βρίσκεται το ερωτευμένο ζευγάρι, η
«ευφοριστική» διάθεση με την οποία βιώνει την ερωτική του σχέση ή α-
κόμη το «ευφοριστικό» αποτέλεσμα (όποιες διαστάσεις και αν έχει) της
σχέσης αυτής για τους εμπλεκόμενους ερωτευμένους.

Τις «ευφοριστικές» αυτές ιδιότητες του Έρωτα ουδείς μπορεί να
αμφισβητήσει. Από πλευράς φαρμακολογικής όμως γνωρίζουμε ότι ου-
σίες οι οποίες έχουν ευφοριστικές ιδιότητες ή γενικά ουσίες ψυχοδραστι-
κές αλλά και συμπεριφορές που μπορούν να προκαλέσουν σημαντικές αλ-
λαγές του θυμικού εμφανίζουν ταυτόχρονα και εξαρτησιογόνες ιδιότητες.

Αυτό συμβαίνει με διάφορες καθαρά παρορμητικές συμπεριφορές
όπως είναι η χαρτοπαιξία (ο τζόγος γενικότερα), η βουλιμία αλλά και η
κατανάλωση οινόπνεύματος και άλλων ψυχοδραστικών ουσιών.

Το ίδιο μπορεί να συμβεί και με μια μείζονα «ευφοριστική» κατά-
σταση όπως είναι ο Έρωτας με αποτέλεσμα, να είναι δυνατόν, μια ερω-

τινῆ σχέση να καταλήξει στην πράξη σε σχέση εξάρτησης.

Τα κριτήρια βάσει των οποίων στοιχειοθετείται η εξάρτηση από χημικές ουσίες καθορίζονται σαφώς στο Διαγωνιστικό και Στατιστικό Εγχειρίδιο των Ψυχικών Διαταραχών (DSM) της Αμερικάνικης Ψυχιατρικής Εταιρείας και έχουν πλήρως υιοθετηθεί από την Ελληνική νομοθεσία περί Ναρκωτικών. Το ερώτημα βέβαια που άμεσα προκύπτει είναι: τι σχέση έχουν τα ναρκωτικά με τον Έρωτα; Δεν αναφέρομαι ασφαλώς στο σύνθημα των χίππυς της δεκαετίας του '60 «*Love is the drug*». Τα ναρκωτικά, εξ ορισμού ψυχοδραστικές ουσίες, προκαλούν εξάρτηση της οποίας η στοιχειοθέτηση στηρίζεται στα προαναφερθέντα, σαφώς επιστημονικά, κριτήρια. Τα κριτήρια αυτά είναι επτά και παρατίθενται αναλυτικά στη συνέχεια. Η αντικατάσταση της λέξης «ουσία» από τις λέξεις «ερωτικός σύντροφος» καταδεικνύει ότι τα κριτήρια αυτά (τα περισσότερα ή όλα) εύκολα αναγνωρίζονται σε κάθε ερωτική σχέση και μπορούν άνετα να υποστηρίξουν την -ανοιχτή σε συζήτηση— άποψη ότι η ερωτική σχέση είναι στο βάθος της σχέση εξάρτησης.

Να σημειωθεί ότι αρκούν τρία μόνο από αυτά τα κριτήρια να ισχύουν (οποτεδήποτε εντός του ιδίου δωδεκαμήνου λέει το DSM IV) για να στοιχειοθετηθεί η έννοια της εξάρτησης.

ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΕΞΑΡΤΗΣΗΣ

(Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, *DSM-IV*)

1. *Ανοχή που καθορίζεται είτε α) από την ανάγκη αύξησης της ποσότητας της ουσίας για να επιτευχθεί το επιθυμητό «ευφοριστικό» αποτέλεσμα είτε β) από την ελάττωση του «ευφοριστικού» αποτελέσματος λόγω της συνεχούς χρήσης της ίδιας ποσότητας της ουσίας.*

Η ανάγκη που αναπτύσσεται μεταξύ των ερωτευμένων για όσο το δυνατόν συχνότερες και μεγαλύτερης διάρκειας επαφές που εμφανίζεται στις αρχές της ερωτικής σχέσης αλλά και τα φαινόμενα ανίας, αδιαφορίας, κορεσμού, μη ικανοποίησης γενικότερα, που μπορούν να εμφανιστούν στο τέλος μιας ερωτικής σχέσης καταδεικνύουν ότι και τα δύο σκέλη του πρώτου κριτηρίου της εξάρτησης είναι αναγνωρίσιμα σε μια ερωτική σχέση και μπορεί να ισχύουν στον ένα ή στον άλλο βαθμό.

2. *Αποστέρηση που εκδηλώνεται είτε α) με χαρακτηριστικό σύνδρομο αποστέρησης είτε β) με λήψη της ίδιας ή παρεμφερούς ουσίας (υποκατάστατο) για την αποφυγή του συνδρόμου αποστέρησης.*

Συμπτώματα αποστέρησης που εμφανίζονται όταν για διάφορους λόγους (απόστασης, κοινωνικών συνθηκών κλπ.) το «αντικείμενο του πόθου μας», σκοτεινό ή μη, είναι απρόσιτο, δυσπρόσιτο ή δεν είναι δυνατό να εκπληρωθεί όλοι τα έχουν βιώσει. Από την άλλη, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που μετά τη λήξη μιας αποτυχημένης ερωτικής σχέσης αναζητείται άμεσα το «υποκατάστατο» που θα βοηθήσει στο ξεπέραςμα της. Πόσοι άλλωστε δεν κάνουν συχνότατα πράξη τη ρήση του γνωστού λαϊκού τραγουδιού «ο έρωτας με έρωτα περνάει».

3. Λήψη της ουσίας σε μεγαλύτερες ποσότητες ή για περισσότερο χρόνο από ό,τι αρχικά υπήρχε πρόθεση.

Πολλές φορές μια σχέση η οποία ξεκινάει «για πλάκα» ή «έτσι για να περνάει ο καιρός», από κεκτημένη ταχύτητα, από ανία, κατά τύχη, ή μια και έτσι ήρθε το πράγμα και η οποία αρχικά χαρακτηρίζεται ως περιστασιακή και θεωρείται ενδεχομένως περιορισμένης διάρκειας, τελικά καταλήγει σε μια μακροχρόνια ερωτική σχέση από την οποία οι ερωτευμένοι δεν μπορούν, ακόμη και αν το θέλουν, να απεμπλακούν.

4. Διαρκής επιθυμία ή ανεπιτυχείς προσπάθειες για διακοπή της χρήσης της ουσίας.

Και εδώ δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που κάποιοι προσπαθούν συνεχώς και ανεπιτυχώς να απεμπλακούν από σχέσεις αποτυχημένες, τελειωμένες, καταδικασμένες αν θέλετε, από σχέσεις επώδυνες όπως ακριβώς οι τοξικομανείς ανεπιτυχώς προσπαθούν να απεξαρτηθούν από την χρήση της ηρωίνης, τουλάχιστον χωρίς ιατρική βοήθεια.

5. Αφιέρωση σημαντικού χρόνου σε δραστηριότητες απαραίτητες για την απόκτηση της ουσίας, τη χρήση της ουσίας ή την «ανάληψη» από τα αποτελέσματά της.

Ο σημαντικός χρόνος που αναλίσκεται για την απόκτηση, την «κατάκτηση» ίσως του ερωτικού συντρόφου και οι ποικίλοι τρόποι προσέγγισης του άλλου φύλου (κάποιες φορές και του ιδίου) που εφευρίσκονται από τους ενδιαφερόμενους αποτελούν την καλλίτερη απόδειξη ότι και το πέμπτο αυτό κριτήριο της εξάρτησης σαφώς ισχύει σε μια ερωτική σχέση. Ενισχυτικός αυτής της άποψης είναι και ο σημαντικός χρόνος που αφιερώνεται για τη συνέντευξη του ζευγαριού αλλά και ο σημαντικός χρόνος που απαιτείται για το ξεπέραςμα μιας τελειωμένης σχέσης.

6. α) Ελάττωση ή παραίτηση από σημαντικές κοινωνικές, επαγγελματικές ή ψυχαγωγικές δραστηριότητες λόγω χρήσης της ουσίας. β) Ανάληψη δραστηριοτήτων επικίνδυνων για τη σωματική του ακεραιότητα.

Η παραίτηση από σημαντικές κοινωνικές, οικογενειακές, επαγγελματικές ή ψυχαγωγικές δραστηριότητες με στόχο την για μεγαλύτερο χρόνο ενασχόληση και συνεύρεση με τον ερωτικό σύντροφο δεν είναι σπάνια σε μία ερωτική σχέση.

Βέβαια, εδώ οι δραστηριότητες που αναλαμβάνουν οι ερωτευμένοι σπανιότατα είναι επικίνδυνες για την σωματική τους ακεραιότητα αν και συχνότατα προβαίνουν σε παρακινδυνευμένες ενέργειες προκειμένου να συννευρευθούν, να ξεπεράσουν εμπόδια που δυσχεραίνουν τη συνεύρεσή τους, η να αποδείξουν την αφοσίωσή τους στον ερωτικό τους σύντροφο.

7. Συνεχής χρήση της ουσίας παρά τη συνειδητοποίηση του ότι η χρήση αυτή προκαλεί ή επιδεινώνει κοινωνικά, σωματικά ή ψυχολογικά προβλήματα.

Το τελευταίο αυτό κριτήριο συνδέεται άμεσα με το τέταρτο κριτήριο. Παρόλο που μια ερωτική σχέση μπορεί να προκαλεί ή να επιδεινώνει κοινωνικά, σωματικά ή ψυχολογικά προβλήματα στον ένα ή και στους δύο ερωτευμένους αυτοί εμμένουν στην ερωτική τους σχέση αδιαφορώντας ή μη μπορώντας να αντιμετωπίσουν τις όποιες συνέπειες, κοινωνικές, σωματικές ή ψυχολογικές την πηγή των οποίων, πρέπει να σημειωθεί, έχουν σαφώς συνειδητοποιήσει.

Να τονισθεί και πάλι εδώ ότι αρκούν τρία και μόνο από τα ανωτέρω κριτήρια να ισχύουν οποτεδήποτε εντός χρονικού διαστήματος 12 μηνών ώστε να στοιχειοθετηθεί η έννοια της εξάρτησης.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να γίνει και μία σαφής διάκριση μεταξύ της ενδεχόμενης εξάρτησης που αναπτύσσεται ή μπορεί να αναπτυχθεί στα πλαίσια μιας φυσιολογικής ερωτικής σχέσης και μιας συγκεκριμένης νοσολογικής οντότητας η οποία αναφέρεται στη διεθνή βιβλιογραφία ως «*love addiction*» (ερωτικός εθισμός) και η οποία στην πραγματικότητα είναι «*sexual addiction*» (σεξουαλικός εθισμός). Εδώ το άτομο (άντρας ή γυναίκα) εμφανίζεται εξαρτημένο από τη σεξουαλική πράξη αυτή καθαυτή με το συναισθηματικό στοιχείο να υπολανθάνει ή να ελλείπει τελείως. Η σεξουαλική επαφή γίνεται αυτοσκοπός και η αναζήτηση σεξουαλικού συντρόφου είναι, διαρκής και επίμονος. Πρόκειται, όπως αναφέρθηκε, για σαφή νοσολογική οντότητα για την αντιμετώπιση της οποίας απαιτείται μακρόχρονη θεραπεία και ισχυρή ψυχιατρική υποστήριξη όπως άλλωστε συμβαίνει για κάθε μορφής εξάρτηση.

Στη σύντομη αυτή εισήγηση έγινε προσπάθεια να τεκμηριωθεί η άποψη ότι σε κάθε ερωτική σχέση υπολανθάνει μια σχέση εξάρτησης η οποία παρακολουθεί τα κριτήριά της (κάποια από αυτά ή και όλα), όπως αυτά επιστημονικά προσδιορίζονται, εκδηλώνεται σε άλλοτε άλλο βαθμό και η οποία μπορεί να οδηγήσει σε κάποιες, ακραίες πάντα, παθολογικές καταστάσεις.

Παρ' όλα αυτά, το ερώτημα του τίτλου της εισήγησής αυτής παραμένει ακόμη ανοιχτό σε συζήτηση. Είναι ο έρωτας μία ακόμη εξάρτηση στη ζωή μας; Και ακόμη, που τελειώνουν τα όρια του «υγιούς» έρωτα και πού αρχίζουν τα όρια της εξάρτησης; Και τελικά, όταν σε μια ερωτική σχέση λείπουν τα στοιχεία της εξάρτησης (όπως την ορίσαμε παραπάνω), λείπει δηλαδή το πάθος (όπως και αν αυτό ορίζεται) πόσο πραγματικά «ερωτική» είναι;

Είναι προφανές, ότι ο καθένας μπορεί να έχει, και έχει τις δικές του απόψεις πάνω στο εν λόγω θέμα, απόψεις οι οποίες φοβάμαι σε καμιά περίπτωση δεν είναι, και δεν μπορεί να είναι, κοινής αποδοχής αφού, όπως ήδη ελέχθη, ο κάθε άνθρωπος βιώνει τον Έρωτα με το δικό του προσωπικό, μοναδικό και ανεπανάληπτο τρόπο. Ο παράγων «Εξάρτηση» πάντως, όπως αναλυτικά παρουσιάστηκε στην εισήγηση αυτή, θα πρέπει πάντοτε να λαμβάνεται υπόψη σε μία ερωτική σχέση ακόμη και αν γίνουν αποδεκτές οι πολύ κοντά στην πραγματικότητα απόψεις του συγγραφέα Θεόδωρου Γεωργίου που ακούστηκαν στο Συμπόσιο αυτό, απόψεις που θέλουν τον Έρωτα ως τη μεθοδολογία διαχείρισης των ανθρώπινων ενορμύσεων εντός των πλαισίων των εκάστοτε κοινωνικών επιταγών αλλά και ως ένα γενικό ισοδύναμο, ως το συναισθηματικό χρήμα των ανθρώπινων συναλλαγών. Χρήμα που η διαφύλαξή του, η ορθολογική χρησιμοποίησή του και η αποφυγή της άσκοπης κατασπατάλησής του μπορεί να οδηγήσει σε ισολογισμούς ζωής και διαπροσωπικών σχέσεων απόλυτα ισοσκελισμένους.

